

2. **บริเวณที่ราบตอนกลาง** เป็นบริเวณที่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนตื้น สลับดอนที่นา บางส่วนเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ อยู่ในพื้นที่ตอนกลางและพื้นที่ตอนล่างของอำเภอกระนวน กิ่งอำเภอชำสูง ทางด้านตะวันออกของอำเภอเขาสวนกวาง อำเภอคำพ่อง และพื้นที่ทางตอนเหนือของอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

รูป : ท้องนาหมู่บ้านชุมดิน เป็นที่ราบสลับดอน

3. **บริเวณแอ่งโคราช** เป็นบริเวณที่มีลูกคลื่นลอนตื้นสลับกับที่นา และบางส่วนเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำชี บริเวณนี้ได้แก่ พื้นที่ตอนกลางของอำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอบ้านฝาง ทางตะวันออกของอำเภอมัญจาคีรี พื้นที่ทั้งหมดของอำเภอบ้านไผ่ กิ่งอำเภอโนนศิลา อำเภอชนบท อำเภอพระยืน กิ่งอำเภอบ้านแฮด อำเภอแวงใหญ่ อำเภอแวงน้อย และอำเภอหนองสองห้อง

จังหวัดขอนแก่นมีภูเขาที่มีความสำคัญ ดังนี้

ก. ภูผาม่าน – เป็นภูเขาที่ทอดยาวมาจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ และภูกระดึง

ข. ภูเวียง – เป็นภูเขาโค้งรูปวงรี ตั้งอยู่โดดเดี่ยว ทางตะวันตกเฉียงเหนือ มียอดเขาสูง 723 เมตร และทางตะวันตกเฉียงใต้ มียอดเขาสูง 701 เมตร มีที่ราบสูงหลังเขาทางทิศเหนือ คือ บริเวณ “ทุ่งใหญ่เสาศาราม “ หรือ “ ทุ่งใหญ่แสนสำราญ “ มีน้ำตกตาดฟ้าที่เป็นต้นน้ำของ “ ลำน้ำบอง “ ไหลลงสู่เขื่อนอุบลรัตน์ ที่บริเวณบ้านห้วยบง ตำบลทุ่งชมพู อำเภอภูเวียง

ค. ภูผาดำ – เป็นภูเขาที่ต่อมาจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ เข้ามาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น บริเวณช่องสามหมอ

ง. ภูผาแดง – เป็นทิวเขาที่ต่อจากภูผาดำ ไม่มียอดเขาสูง

จ. ภูเม็ง – เป็นทิวเขาที่แยกออกจากภูผาแดง ตรงบริเวณช่องฝางนอกจากนั้นยังมีภูเขาที่มีชื่อเสียงอีกหลายแห่ง เช่น ภูพานคำ ภูโน ภูวัด และเขาสวนกวาง

แม่น้ำที่มีความสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเซิน (เซญ) แม่น้ำซี (ซี) ซึ่งแหล่งน้ำส่วนใหญ่นั้น เป็นแหล่งน้ำจากธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีแม่น้ำจากชลประทานเพื่อการเกษตร ตามโครงการ 21 โครงการ มีเนื้อที่ลุ่มแม่น้ำทั้งหมด 10,921 ตารางกิโลเมตร เนื้อที่ชลประทานทั้งสิ้น 301,915 ไร่

เขื่อนอุบลรัตน์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ เขื่อนพองหนีบ ” เป็นเขื่อนหินทิ้งแกนกลางเป็นดินเหนียว มีความยาว 800 เมตร สันเขื่อนกว้าง 6 เมตร ฐานเขื่อนกว้าง 120 เมตร มีระดับกักเก็บน้ำได้สูงที่สุด 185.20 เมตร มีความจุน้ำได้ถึง 2,559 ล้านลูกบาศก์เมตร ทางด้านปีกขวาของตัวเขื่อน มีช่องระบายน้ำ 4 ช่อง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สามารถระบายน้ำได้วินาทีละ 2,500 ลูกบาศก์เมตร และมีอาคารโรงไฟฟ้า อยู่ทางด้านปีกซ้ายเป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด 25,200 กิโลวัตต์ (อ้างอิง: หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการ... (1-5),(229), กรมศิลปากร, 2543.)

ประวัติเมืองขอนแก่น

• สมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานการสำรวจบริเวณบ้านโนนนกทา บ้านนาดี ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง ของ วิลเฮล์ม จิโซลไฮม์ เรือง เออร์ลิบรอนซ์ อิน นอร์ธอิสเทิร์น ไทยแลนด์ ได้ค้นพบเครื่องสำริดและเหล็กมีเครื่องมือเครื่องใช้เป็นขวานรวมทั้งแบบแม่พิมพ์ที่ใช้หล่อ มีกำไลแขนสำริดคล้องอยู่ที่โครงกระดูกที่นอนแขนซ้อนกันหลายวง พบกำไลทำด้วยเปลือกหอยรวมทั้งพบแหวนเหล็กใน แสดงว่ามีการปั้นด้ายทอผ้าใช้ในยุคนั้นแล้ว นอกจากนี้ยังพบขวานทองแดง อายุ 4,600-4,800 ปี เป็นหัวขวานหัวเดียวที่พบในประเทศไทย ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในเอเชียอาคเนย์ ในชั้นดินที่ 20 การกำหนดอายุโดยคาร์บอนด์ 14 จากชั้นดินที่ 19 ปรากฏว่าอายุ 4,275 ปี จากหลักฐานข้างต้นพิสูจน์ให้เห็นว่าอาณาเขตบริเวณจังหวัดขอนแก่นเป็นแหล่งกำเนิดอารย-ธรรม วัฒนธรรมอันสูงสุดมาแต่ดึกดำบรรพ์ มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนสมัยพุทธกาลหลายพันปี

• สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา

บริเวณบ้านโนนเมือง วัดป่าพระนอน ตำบลชุมแพ ได้พบเสมาหินปักอยู่เป็นระยะและลุ่มจมนดิน มีรอยสลักกลีบบัว กลีบเดียวหรือสองกลีบ แ่งหินที่สำคัญที่ชาวบ้านเรียกว่าเสาหลักเมืองเป็นรูปทรงกลม มีรอยจารึก ซึ่งเข้าใจว่าเป็นตัวอักษรมอญโบราณ ได้นำเอามาทำเป็นหลักเมืองขอนแก่น เมืองโบราณ แห่งนี้กรมศิลปากรได้ขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณ ผังอยู่อย่างเป็นระเบียบมีโบราณวัตถุหลายอย่าง ผังรวมอยู่ด้วย สันนิษฐานว่าเป็นเมืองที่มีคนอาศัยอยู่มาหลายยุคหลายสมัยบริเวณยอดเขาภูเวียงเป็นวงกลมซึ่ง โอบล้อมพื้นที่ 3 ตำบล มีพระพุทธรูปแบบทวารวดี จากภาพถ่ายทางอากาศ พบเมืองโบราณหลายแห่งอยู่ใกล้ ลำน้ำพอง ซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญ คือเมืองโบราณที่วัดดง เมืองแอม ในเขตอำเภอน้ำพอง

เมืองมีขนาด 2900X3000 เมตร ซึ่งเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่สุดในภาคอีสานเท่าที่ได้พบเห็นในประเทศไทย จะเป็นรองอยู่ก็เฉพาะเมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ) พระธาตุบ้านขาม อำเภอ น้ำพอง มีประวัติว่า เดิมมีตอมะขามใหญ่ซึ่งตายไปนานแล้วกลับงอกเงย ขึ้นอีกคนเจ็บป่วยเมื่อได้กินใบซึ่งงอกขึ้นใหม่นี้จะหาย หากผู้ใดไปทำมิดีมิร้ายหรือดูถูก ไม่เคารพก็จะมีอันเป็นไปโดย ปัจจุบันทันด่วนชาวบ้านจึงพร้อมใจกันก่อพระเจดีย์ครอบตอมะขามนี้ ไว้โดยสลักบรรจุคำสอนของ พระพุทธเจ้า เข้าไว้ในตอมะขามเหตุนี้จึงเรียกว่า พระธาตุบ้านขามมาแต่โบราณ

- สมัยอยุธยาและกรุงธนบุรี

เมื่ออิทธิพลของขอมเสื่อมลงหลังพุทธศวรรษที่ 16 จนกระทั่งถึงสมัยอยุธยา บ้านเมืองทางภาคอีสานโดนกระทบจากภัยสงคราม หรือภัยอื่นๆ จนกลายเป็นเมืองร้าง ผู้คนระส่ำระสายในการประชุมพงศาวดารภาค 70 ของกรมศิลปากร เรื่องพงศาวดารยอนครเวียงจันทร์ปรากฏ ข้อความตอนหนึ่งว่า " ศักราชได้ 76 ปี กาบสะง่าเจ้าบ้านท่านกวาดครัวภูเวียงลง " คำว่าศักราชได้ 76 เทียบได้กับ พ.ศ. 2257 คือ 16 ปี ก่อนพระเจ้าศิริบุญสารขึ้นครองราชสมบัติ หรือปลายสมัยอยุธยาและว่าภูเวียงมีฐานะเป็น ชุมชนเมืองสำคัญแล้วมีฐานะเป็นเมืองป้อมหรือเมืองหน้าด่าน ของเวียงจันทร์ ตั้งอยู่ในเส้นทางมาติดต่อกับนครเวียงจันทร์ กับกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ การเดินทางโดยทั่วไปของทั้งสองนครต้องผ่านโคราช ชองสามหมอ ภูเวียง หนองบัวลำภู เพราะเป็นทางตรงและมีน้ำท่วมอุดมสมบูรณ์ ต่อมาภายหลังเพื่อหลีกเลี่ยงทางลุ่ม จึงมีทางรถไฟ ทางรถยนต์ ระยะแรกไปตามที่ดอนผ่านเมืองพล บ้านไผ่ ขอนแก่นอุดร ฯลฯ

- สมัยรัตนโกสินทร์

พงศาวดารภาคอีสานฉบับของ พระยาขัตติวงษา (เหลา ณ ร้อยเอ็ด) มีความสำคัญตอนหนึ่งว่า (พ.ศ. 2325) ทราบข่าวว่าเมืองแสนกลัวความผิดหลบตัวหนีลงไปพึ่งพระยาโคราช บอกให้เมืองแสนลงไปเมืองเจ้าเมือง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระจันทรประเทศขึ้นมาตั้งบ้านกองแก้ว เป็นเมืองชลบท มีไพร่พลสมัครไปด้วย 340 คน ในรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พ.ศ. 2340 ฝ่ายเพี้ยเมือง แพนบ้านชีโหล่น เมืองสุวรรณภูมิเห็นว่าเมืองแสนได้เมืองชลบทก็อยากจะได้บ้าง จึงเกลี้ยกล่อมคนได้สามร้อยคนเศษจึงสมัครขึ้นอยู่กับพระยานครราชสีมาแล้วขอตั้งบ้านบึงบอนเป็นเมือง เจ้าพระยานครราชสีมาได้มีใบบอกมายังกรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเพี้ยเมืองแพนเป็นพระนครศรีวิริรักษาดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง โดยยกบ้านบึงบอนขึ้นเป็นเมืองขอนแก่น

พ.ศ. 2352 ท่านราชานนท์ ย้ายเมืองไปตั้งที่ริมหนองเหล็กพันชาติหรือคงพันชาติ(หมู่บ้านแพง อ.โกสุมพิสัย) พ.ศ. 2381 ย้ายเมืองขอนแก่นกลับมาตั้งอยู่ริมบึงบอน (ตะวันตกเฉียงใต้ ของบ้านโนนทัน ต.ในเมือง อ.เมือง ปัจจุบันนี้)

พ.ศ. 2410 ย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งบ้านดอนบมริมแม่น้ำชี

พ.ศ. 2434 โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงต่างพระองค์และโปรดเกล้าฯให้ย้ายเมืองขอนแก่นมาตั้งที่บ้านทุ่ม อ.เมืองขอนแก่น

พ.ศ. 2442 โปรดให้ย้ายกลับไปตั้งที่บ้านบึงบอนดังเดิม (เมืองเก่า)

พ.ศ. 2447 โปรดให้เรียกตำแหน่งข้าหลวงประจำเมืองขอนแก่นว่าข้าหลวงประจำบริเวณพาชี

พ.ศ. 2451 ย้ายศาลากลางเมืองขอนแก่นมาตั้งที่บ้านพระลับ ต.ในเมือง อ.เมืองขอนแก่น (ศาลากลางหลังเก่า) และเปลี่ยนตำแหน่งข้าหลวงประจำบริเวณเป็นผู้ว่าราชการเมือง

พ.ศ. 2459 โปรดให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นจังหวัด พ.ศ. 2507 ได้สร้างศาลากลางใหม่ที่สนามบินเก่า ห่างจากที่เดิม 2,000 เมตร ปัจจุบันเรียกว่า “ศูนย์ราชการ” ในสมัยนายสมชาย กลิ่นแก้ว เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น ซึ่งท่านได้ดำรงตำแหน่งในระหว่างพ.ศ. 2503 – 2511

(อ้างอิง: www.khonkaenpoc.com/khonkaen/history_index.php)

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไป

ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดขอนแก่นเป็นลักษณะภูมิอากาศเขตร้อนชื้นซึ่งปีหนึ่งมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อนอยู่ระหว่างกลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนอยู่ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวอยู่ระหว่างกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์

ในรอบ 5 ปี (พ.ศ. 2536 – 2540) มีฝนตกเฉลี่ยประมาณ 1,225.5 มิลลิเมตร / ปี อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด 15.4 องศาเซลเซียส อากาศร้อนที่สุดช่วงเดือนเมษายน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดเดือน 39.9 องศาเซลเซียส ฝนตกชุกที่สุดในช่วงเดือนสิงหาคม จำนวนวันฝนตก 110 วัน (อ้างอิง: หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการ... (11), กรมศิลปากร, 2543.)

การปกครอง

จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดใหญ่ และกำลังพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางทุกด้าน ทางด้านการปกครอง ได้แบ่งการบริหารออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ก. การบริหารส่วนราชการ มีหน่วยงานในสังกัดส่วนกลางของกระทรวง ทบวง กรม และรัฐวิสาหกิจ ที่มาจัดตั้งหน่วยงานเป็นสำนักงาน หรือศูนย์ราชการ เพื่อปฏิบัติงานในจังหวัดขอนแก่น รวม 200 หน่วยงาน

วิชาการส่วนภูมิภาค แบ่งส่วนการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ 199 ตำบล 1,993 หมู่บ้าน จำนวนบ้าน 315,585 หลัง และ 313,213 ครอบครัว

จำนวนประชากรจังหวัดขอนแก่น

ปีพ.ศ. 2539 = 50,996 คน (ช.) , 44,100 คน (ญ.)

ปีพ.ศ. 2540 = 43,773 คน (ช.) , 38,006 คน (ญ.)

ปีพ.ศ. 2541 = 41,299 คน (ช.) , 35,290 คน (ญ.)

ปีพ.ศ. 2542 = 39,034 คน (ช.) , 33,783 คน (ญ.)

รายชื่ออำเภอและกิ่งอำเภอต่าง ๆ คือ

1. อำเภอเมืองขอนแก่น	14. อำเภอชนบท (ชนบท)
2. อำเภอน้ำพอง	15. อำเภอเวียงใหญ่
3. อำเภอกระนวน	16. อำเภอเวียงน้อย
4. อำเภอเขาสวนกวาง	17. อำเภอพล
5. อำเภออุบลรัตน์	18. อำเภอหนองสองห้อง
6. อำเภอบ้านฝาง	19. อำเภอเปือยน้อย
7. อำเภอหนองเรือ	20. อำเภอบ้านไผ่
8. อำเภอชุมแพ	21. กิ่งอำเภอโนนศิลา
9. อำเภอภูเวียง	22. กิ่งอำเภอบ้านแฮด
10. อำเภอภูผาม่าน	23. กิ่งอำเภอชำสูง
11. อำเภอสีชมพู	24. กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย
12. อำเภอพระยืน	25. กิ่งอำเภอหนองนาคำ
13. อำเภอมีชัยบุรี	

ค. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น
2. องค์การบริหารส่วนตำบล 191 แห่ง
3. เทศบาลนครขอนแก่น
4. เทศบาลเมืองพล
5. เทศบาลตำบล รวม 19 แห่ง

(อ้างอิง: หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการ... (26), กรมศิลปากร, 2543.)